

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УДК 37.018.1:657.43

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СІМЕЙНОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ БАНКІВ ЧАСУ

Ахновська І.О.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

У статті розкрито необхідність дослідження ринку сімейної освіти в Україні. Виділені фактори впливу на ринок сімейної освіти. Проаналізовано основні тенденції на ринку сімейної освіти України, визначено основні проблеми. Зроблено наголос на дослідженні функціонування банків часу. Розглянуто загрози на ринку сімейної освіти України та розроблено пропозиції щодо їх усунення.

Ключові слова: сімейна освіта, банк часу, навчання, фактори впливу.

Постановка проблеми. Аналіз світових тенденцій свідчить: в усьому світі відбувається підвищення інтересу до сімейного навчання. Так, спостерігається збільшення кількості дітей, які навчаються за такою формою навчання, зростає кількість альтернативних шкіл. У законодавчому просторі України нещодавно з'явилося визначення сімейної форми навчання. Однак, багато батьків зіштовхуються з певними проблемами при переводі дитини на таку форму здобуття освіти. Вважаємо, що на сьогодні є необхідність у наданні просвітницьких та консультативних послуг сім'ям, діти яких є хоумскулерами або втратили мотивацію до навчання. Необхідним є створення творчих просторів, де діти зможуть розкривати свій творчий потенціал на очах та за підтримки своїх батьків. Батьки дітей можуть об'єднувати власні зусилля для створення подібних просторів.

Сьогодні ми спостерігаємо порушення платіжного обороту в країні, основними наслідками чого є зростання державного боргу, поширення «тіньової економіки», збільшення рівня безробіття, зниження бази оподаткування, неплатоспроможність і збитковість підприємств, а також неконкурентоспроможність продукції суб'єктів господарювання і зниження реального доходу домогосподарств. За таких умов суб'єкти намагаються адаптуватися до впливу різноманітних факторів нестабільного економічного середовища. Одним із інструментів такої адаптації може стати створення банків часу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням ринку освіти займалися такі відомі вчені-економісти, як О. Вікарчук, О. Калініченко, І. Пойта [1], І. Гриценко [2], О. Мартякова, С. Снігова, О. Мудра [3], П. Скок [4] та інші. Функціонування ринку сімейної освіти – це актуальна, утім ще не остаточно опанована освітянами тема. Щодо організації банків часу, то в сучасній науковій літературі цій проблемі практично не приділяється уваги. Стосовно механізму підвищення ефективності функціонування сімейної освіти через створення банків часу – на сьогодні у науковій економічній та педагогічній літературі таких публікацій немає.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У вітчизняній науковій еко-

номічній літературі майже відсутні роботи, присвячені аналізу феномену сімейної освіти, хоча процеси сімейного виховання описані досить ретельно у так званій «родинній педагогіці». Спостерігається явна недостатність науково-теоретичних узагальнень, необхідність подальшої розробки науково-методичних елементів, спрямованих на практичне вирішення завдань підвищення якості сімейної освіти в сучасних умовах, зокрема через створення банків часу.

Мета статті. Метою статті є розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності сімейної освіти через створення банків часу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У суспільстві важливим чинником будь-яких змін є цінності й переконання. Рівний доступ до якісної освіти дітей і дорослих завдяки відкритій освіті, свідомий вибір, свобода слова, повага до природи і довкілля, відповідальність, вільний доступ до інформації, чесна конкуренція – це ті основні ціннісні орієнтири, що лежать в основі демократизації суспільства.

У сім'ї батьки будують свою освітньо-виховну систему. Така система формується на основі особистого досвіду батьків, отриманих у своїх родин, збагаченого прочитаною літературою і порадами консультантів – вихователів, учителів, психологів. По своїй суті будь-яка система сімейної освіти є не що інше, як прояв суб'єктивності батьків у її розумінні і реалізації. Від системи сімейної освіти багато в чому залежить, якою дитина виросте, які цінності, норми і правила будуть передані. Під впливом батьків формуються основи соціальності людини, становлення її як особистості.

Сімейною (домашньою) формою здобуття освіти є спосіб організації освітнього процесу дітей самостійно їхніми батьками для здобуття формальної (дошкільної, повної загальної середньої) та/або неформальної освіти. Відповідальність за здобуття освіти дітьми на рівні не нижче стандартів освіти несуть батьки. Оцінювання результатів навчання та присудження освітніх кваліфікацій здійснюються відповідно до законодавства [5].

У табл. 1 наведено SWOT-аналіз факторів внутрішнього та зовнішнього середовища на ринку сімейної освіти.

Таблиця 1

**SWOT-аналіз факторів внутрішнього та зовнішнього середовища
на ринку сімейної освіти України**

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Використання авторських методик 2. Унікальні освітні традиції 3. Збільшення кількості і покращення якості освітніх центрів та альтернативних шкіл 4. Розгалуженість постачальників послуг дистанційної освіти 5. Зростаюча мобільність викладачів та споживачів послуг сімейної освіти 6. Мобільність (можливість вільного доступу до освітніх ресурсів)	1. Гроші, які виділяються державою на освіту дитини, не закріплені за учнем, а тому батьки дітей-хоумскулерів часто обирають найдешевшу школу зі списку приватних та лояльних до сімейної форми навчання 2. Відсутність традицій реальної конкуренції освітніх програм, викладачів, постачальників освітніх продуктів 3. Загроза зі сторони альтернативних та приватних шкіл у плані фінансових махінацій 4. Неєфективна організація навчального процесу 5. Недосконалі інформаційні комунікації на ринку сімейної освіти 6. Відсутність дієвого механізму «прикріплення» дітей-хоумскулерів до будь-якої державної школи
Зовнішнє середовище	
Можливості	Загрози
1. Інтеграція вітчизняної системи освіти у світовий освітній простір 2. Глобальні зміни і збільшення можливостей щодо формування суспільства знань 3. Сприятлива державна політика нормативно-правової й організаційної підтримки сімейної освіти 4. Поява нових професій та спеціальностей, а відповідно – поява попиту на нові компетенції; 5. Необхідність удосконалення базового рівня освіти у зв'язку з постійно зростаючими вимогами на ринку до фахівців 6. Віртуалізація освіти	1. Недосконалий менеджмент в освітній сфері на загальнодержавному та регіональному рівнях 2. Відсутність реальної фінансово-економічної автономії вітчизняних закладів освіти 3. Зниження кількості грошових ресурсів вітчизняних домогосподарств 4. Складна демографічна, суспільно-політична і економічна ситуація в Україні 5. Висока динаміка трудової міграції 6. Відсутність економіко-правового механізму кредитування споживачів освітніх послуг, що одержують платні послуги

Джерело: розроблено автором

У результаті дослідження було проведено опитування 350 батьків дітей-хоумскулерів на тему «Чи влаштовує вас сімейна форма здобуття освіти?» У результаті отримано наступні результати (рис. 1).

Наступним питанням в анкеті було питання: «Що може полегшити процес навчання Вашої дитини?» Відповіді було розподілено наступним чином:

- зменшення кількості атестацій (1 раз на рік) та контрольних робіт для атестацій 74,2%;
- вільний вибір часу і темпу навчання, у тому числі і для атестацій – 14,2%;
- вільний дистанційний доступ до якісного матеріалу на освітньо-наукових інформаційних ресурсах навчального закладу – 11,4%;
- інше – 0,2%.

Таким чином, основною проблемою сучасної сімейної освіти, на думку батьків хоумскулерів, є велика кількість контрольних робіт для атестації у традиційній школі, основним вирішенням якої є зменшення кількості атестацій до одного разу на рік та контрольних робіт для атестації.

Якщо розглянути досвід домашнього навчання у світі, можна спостерігати наступне: домашня освіта набирає все більшої популярності у США, Канаді, Франції, Росії, Україні. Якщо у 1994 році дітей, які отримували освіту в індивідуальному порядку, в усьому світі було лише 345 тисяч, то в 2001 році – біля мільйона, у 2015 році – практично 5 млн. осіб. Беручи свій початок у малень-

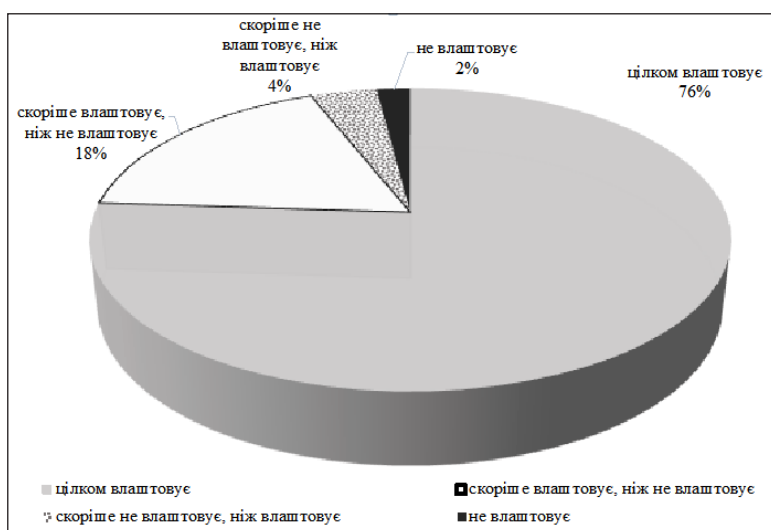

Рис. 1. Опитування батьків дітей-хоумскулерів на тему «Чи влаштовує вас сімейна форма здобуття освіти?», %

Джерело: розроблено автором

ких громадах 80-х, домашня освіта швидко здобула популярність у 90-х роках ХХ століття.

При сімейному навчанні батьки мають можливість враховувати індивідуальні особливості дитини, її освітні потреби, нормувати навчальне навантаження, контролювати кількість і якість інформації, обирати методи подання матеріалів. Функція батьків полягає не в тому, щоб замінити вчителів, а в тому, щоб організувати освітній процес, підбираючи педагогічні методи і прийоми таким чином, щоб у найбільшій мірі розкрити потенціал дитини. Пропонуємо об'єднання батьків

дітей, які навчаються за сімейною формою здобуття освіти, на основі створення банків часу.

Банк часу є соціально-економічною моделлю, заснованою на принципах взаємодопомоги та рівності всіх учасників. На початку 1980-х Е. Кан запропонував використовувати додаткову валюту – час, що витрачений людиною на допомогу іншій людині (Time Dollars) [6]. В умовах дефіциту «класичних» грошей, саме такий засіб, на думку вченого, здатний вирішити проблеми безробіття, нерівного доступу до базових товарів та послуг, соціальних труднощів і забезпечити відродження місцевих громад (communities). Основні принципи банку часу можна представити в такий спосіб (рис. 2).

Засобом розрахунків для всіх видів послуг є 1 година витраченого часу (в США – «Time-Dollar», в Японії – «DanDan») [7]. Час для всіх учасників оцінюється однаково, незалежно від змісту виконаної роботи, від освіти, навичок і вмінь: одна астрономічна година дорівнює одній обліковій одиниці. В умовах фінансової кризи банк часу можна розглядати як альтернативний позагрошовий еквівалент вартості.

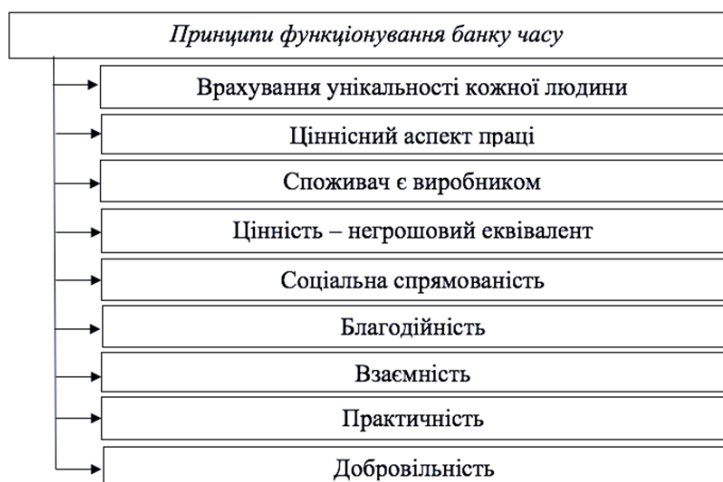

Рис. 2. Принципи створення й функціонування банку часу

Джерело: розроблено автором

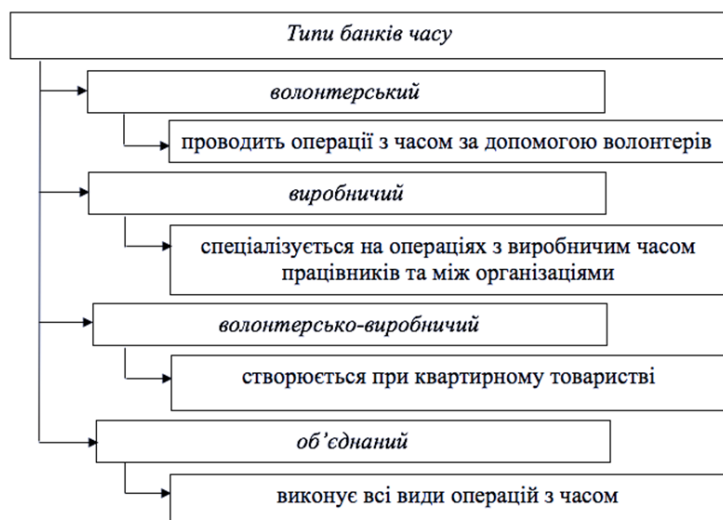

Рис. 3. Основні типи банків часу

Джерело: розроблено автором

Волонтерський Банк часу (рис. 3) здійснює такі послуги, як: створення або виготовлення різних продуктів, товарів, за винятком продуктів харчування і медичних препаратів; установка (пересування) побутової техніки, предметів інтер'єру, перенесення вантажів; всі види робіт, пов'язані з використанням інформаційних технологій (установка або адміністрування комп'ютерного обладнання та програмного забезпечення, створення комп'ютерних програм і продуктів); педагогічна допомога (репетиторство, консультування, інструктаж); послуги няні і соціального працівника; юридична допомога (консультування, представлення інтересів в суді); виробництво побутових послуг (перукарські послуги, пральні роботи); інформаційні послуги (пошук необхідної інформації та літератури); переклад (іноземні мови, сурдопереклад, начитування текстів на аудіоносії); послуги з організації та проведення заходів (семініарів, тренінгів, свят, виставок); транспортні та кур'єрські послуги; прибирання і ремонт будівель, приміщень, територій.

Виробничий Банк часу функціонує за певними правилами, наприклад, накопичений за місяць надлишок часу працівник передає в Банк часу, причому 85% цього часу заноситься на особовий рахунок працівника, а 15% передається до фонду загального користування (фонд керівника). Накопичений час в Банку підлягає використанню протягом року. Забезпечується гнучкий графік робочого часу, безкоштовна взаємодопомога людей на роботі, а також взаємні безкоштовні послуги між різними організаціями [8]. Волонтерсько-виробничий банк створюється при квартирному товаристві. Об'єднаний банк часу виконує всі види операцій з часом, як волонтерського, так і виробничого типів.

У 1977 році в СРСР був створений перший «Банк часу» виробничого типу на хлібокомбінаті міста Кохтла-Ярве (Естонія), на якому працівники використовували гнучкий робочий час. У цьому ж місті 18 лютого 1980 року був здійснений експеримент по обороту часу, подібно грошового обігу. В ході цього експерименту було здійснено обмін часом за послуги між Банками часу трьох організацій: НДІ сланців, Хлібокомбінатом і ТЕЦ [4]. У 1978 році з досвідом роботи «Банку часу» познайомився американський журналіст Девід Шиплер, після чого ідеєю зацікавилися в США. Перші шість американських Банків часу виникли з ініціативи Едгара Кана в 1987 році, в Англії – в 1998 році. Сьогодні у Великій Британії функціонує 300 банків часу, в Японії – 800.

Відродження ідеї Банків часу на території пострадянського простору, але вже у волонтерській формі, відбулося в 2006 році в Нижньому Новгороді, в 2009 році – в Талліні, в 2011 році – в Санкт-Петербурзі. На початку 2010 року в Україні стартував міжнародний проект «Регіональна Обмінна Система Банк Часу». У Росії запущений стартап «TimeRepublic», що надає можливість використовувати банк часу для пошуку нових

клієнтів. На сьогодні відомо близько 250-ти моделей «Банку часу», існуючих під різними назвами: «Долар Часу», «Місцева Система Обміну Часу», «Банк Часу», «Регіональний Обмін Послугами», «Член громади – Члену громади», «Банк Щастя».

В Україні перший банк часу почав свою діяльність у Дніпропетровську в 2010 році, відкрив представництва в Запоріжжі та Херсоні. Дніпропетровський Банк часу «Добробанк», – інноваційний інструмент стимулювання волонтерській діяльності у сфері благодійності [9]. У м. Києві також існує Регіональна обмінна система (РОС) «Банк часу». Технічні елементи обміну продукцією та послугами в «допоможи-балах» вирішені на основі можливостей інформаційних технологій і мобільного зв'язку.

Звичайно, ідея бартеру не є новою, як і ідея альтернативної грошової одиниці. Звісно, бартер має суттєві недоліки, зокрема, необхідність тогочасної грошової вартості та цінності товарів і послуг. Але, при функціонуванні банку часу це враховується. Так, якщо, скажімо, послуги юриста коштують більше, ніж послуги сантехніка, то за 1 годину праці юрист може отримати, наприклад, 6 тайм-доларів, а сантехнік – 1. В деяких банках часу існувала навіть система оподаткування: якщо суб'єкт не користується послугами і не робить послуг іншим – він повинен сплатити податок в 1 тайм-долар за певну одиницю часу.

У системі економічних відносин банку часу її учасники не переймаються щодо заборгованості один перед іншим, тому що вона не організована за принципом «ти мені – я тобі». Тут працює принцип «я системі – система мені». І в системі завжди знаходиться послуга або професійні навички інших учасників, які будуть затребувані іншими. Це реальніше тим у більших масштабах, чим більше учасників зареєстровано в системі. З часом її ефективність підвищиться до значного рівня. На Заході статистика праці показує, що одна облікова одиниця системи робить у 12 разів оборотів більше, ніж національна валюта [10]. З цього можна легко зробити висновок про ефек-

тивність роботи даної системи. Другим аспектом даної системи є те, що вона є гуманітарним проектом, що об'єднує учасників. Кожен виконує щось, не чекаючи негайної винагороди від інших, тобто кожен наповнює систему благодійними діями, кредитує її. Банк часу дає можливість задіяти трудовий потенціал регіону від пенсіонерів до школярів, особливо у сфері послуг. Це особливо важливо на ринку сімейної освіти, де учні старших класів вже самі можуть навчати молодших. Проведене дослідження свідчить про значний інтерес з боку молодших школярів до викладання їм інформатики, математики, основ хімії та фізики тощо учнями старших класів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку. Комплексність та масштабність освіти як суспільного феномену неминуче призводить до фрагментування її дослідження. У світі відбуваються інформаційні, соціальні та інші зміни, які піднімають освіту на новий рівень і вимагають адекватних змін у системі її організації. Віртуалізація освіти приводить до виникнення позатериторіальних центрів продукування знань. Сьогодні все більший розвиток отримує сімейна освіта. Для підвищення ефективності ринку сімейної освіти пропонується створення банків часу. Банк часу – це організація, що враховує (фіксує) для своїх учасників, скільки годин свого часу витратив той чи інший учасник на надання різних послуг іншим учасникам (прихід на рахунок учасника у банку часу), і скільки часу було витрачено іншими учасниками на надання спожитих послуг тим або іншим учасником (витрата з рахунку учасника в банку часу). Завдяки створенню банку часу організується обмін послугами між людьми, їх спільнотами, організаціями, установами, підприємствами, взаємне кредитування і взаємодопомога (співробітництво, кооперація). Таким чином, батьки дітей-хоумскулерів, репетитори та тьютори можуть бути задіяними у функціонуванні банків часу, пропонуючи свої послуги учням і отримуючи відповідні послуги від інших учасників.

Список літератури:

1. Вікарчук О. Розвиток освітнього маркетингу в сучасному українському суспільстві / О. Вікарчук, О. Калініченко, І. Пойта // Економіка, організація і управління підприємством: Вісник ЖДТУ, 2016. – № 3(77). – С. 46-52.
2. Гриценко І. Фактори підвищення ефективності освітньої діяльності вищих навчальних закладів України / І. Гриценко // Актуальні проблеми економіки, 2016. – № 3. – С. 134-141.
3. Мартякова О. Регулювання взаємодії ринків освітніх послуг та праці на основі механізму управління їх якістю / О. Мартякова, С. Снігова, О. Мудра // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 154-168.
4. Скок П. Сучасні тенденції розвитку ринку освітніх послуг / П. Скок // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2013. – № 8.
5. Про освіту: Закон України. – 5.09.2017. – № 2145-VII // Відомості Верховної Ради, 2017, № 38-39.
6. Sahn, Edgar S. No More Throw Away People. Washington, DC: Essential Books, 2004.
7. Банк времени – Time Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bankvremeni.ucoz.ru/publ/bank_vremeni/teorija/bank_vremeni_time_bank. – Вид з екрану.
8. Лившиц В.М. Методические рекомендации для перевода ИТР и служащих предприятия на скользящий (гибкий) график работы / В.М. Лившиц. – Кохтла-Ярве: НИИ сланцев, 1977.
9. Лукьянова З. Время – деньги: первый в Украине банк обмена услугами [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <http://projects.platfor.ma/vremya-dengi-pervyy-v-ukraine-bank-obmena-uslugami/>. – Вид з екрану.
10. Ахновська І.О. Регулювання платіжних взаємовідносин вимушено переміщених осіб через створення банків часу / І.О. Ахновська // Фінанси, облік, банки. – 2014. – № 1(20). – С. 31-37.

Ахновская И.А.

Донецкий национальный университет имени Василя Стуса

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕМЕЙНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ЧЕРЕЗ СОЗДАНИЕ БАНКОВ ВРЕМЕНИ

Аннотация

В статье раскрыта необходимость исследования рынка семейного образования в Украине. Выделены факторы влияния на рынок семейного образования. Проанализированы основные тенденции на рынке семейного образования Украины, определены основные проблемы. Сделан акцент на исследовании функционирования банков времени. Рассмотрены угрозы на рынке семейного образования Украины и разработаны предложения по их устранению.

Ключевые слова: семейное образование, банк времени, обучение, факторы влияния.

Akhnovska I.O.

Vasyl` Stus Donetsk National University

IMPROVING THE EFFICIENCY OF FAMILY EDUCATION THROUGH CREATION OF BANKS OF TIME

Summary

The article reveals the necessity of studying family education market in Ukraine. Family education components are allocated. The basic trends in the education market of Ukraine are considered and studied the problems of its operation investigated. Banks of time are investigated. The threats to the family education of Ukraine are considered and proposals for their elimination are worked out.

Keywords: family education, bank of time, education, factors of the influence.